

EKOLOGIK VA IJTIMOIIY QULAY SHAHAR MAKONINI SHAKLLANTIRISHNING LANDSHAFT YECHIMLARI

Baikulova Nasiba Abdunabiyevna

Mirzo Ulug'bek nomidagi Samarqand davlat

arxitektura - qurilish universiteti.

“Landshaft dizayini” kafedrasi o'qituvchisi

baikulova.nasiba@samdaqu.edu.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi sharoitida shahar landshaftini ekologik va ijtimoiy omillari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy shahar muhitida landshaft arxitekturasida ekologik muvozanatni ta'minlash, yashil infratuzilmani shakllantirish hamda aholining ijtimoiy farovonligini oshirishda muhim vosita sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda shahar landshaftining ekologik barqarorligi, tabiiy komponentlarni saqlash, yashil hududlar tizimini rivojlantirish va ijtimoiy jihatdan qulay jamoat makonlarini yaratish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Xalqaro tajribalar asosida landshaftga yo'naltirilgan barqaror rivojlanish yondashuvlari tahlil qilinib, O'zbekiston shaharlarida ularni qo'llash istiqbollari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, shahar landshafti, ekologik barqarorlik, ijtimoiy muhit, yashil infratuzilma, landshaft arxitekturasida, urbanizatsiya.

Abstract. The article analyzes the ecological and social factors of sustainable urban landscape development in the context of accelerating urbanization. Special attention is given to landscape architecture as a key instrument for maintaining ecological balance, developing green infrastructure, and improving social well-being. International practices in sustainable landscape-oriented urban development are reviewed, and prospects for their implementation in Uzbekistan are discussed.

Keywords: sustainable development, urban landscape, environmental sustainability, social environment, green infrastructure, landscape architecture, urbanization.

Kirish. So'nggi o'n yilliklarda urbanizatsiya jarayonlari jahon miqyosida jadal tus olib, shahar hududlarining kengayishi va zichlashuviga olib kelmoqda. Bu jarayon shahar muhitining tabiiy komponentlariga bosimni kuchaytirib, ekologik muammolar va ijtimoiy noqulayliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, yashil hududlarning qisqarishi, tabiiy landshaftlarning buzilishi va shahar mikroiqlimining yomonlashuvi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Shu sababli zamonaviy shaharsozlikda landshaft arxitekturasiga asoslangan barqaror rivojlanish yondashuvlari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shahar landshafti endilikda

faqat bezak yoki rekreatsion unsur sifatida emas, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi strategik omil sifatida qaralmoqda.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi shahar landshaftini rejalashtirishda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va ijtimoiy ehtiyojlarni uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Shahar landshafti yashil hududlar, suv obyektlari, relef va sun'iy makon elementlarining o'zaro bog'liq tizimi bo'lib, u shahar ekologik barqarorligining asosiy tayanchlaridan biridir. Landshaftga asoslangan yondashuv shahar hududlarida tabiiy jarayonlarni hisobga olgan holda rivojlanishni ta'minlaydi.

1-rasm. Shahar landshafti

Shahar landshaftining ekologik barqarorligi atrof-muhitga bo'lgan antropogen bosimni kamaytirish orqali ta'minlanadi. Yashil hududlar havoni tozalash, shovqinni kamaytirish, suv balansini tartibga solish va bioxilma-xillikni saqlash funksiyalarini bajaradi. Ekologik barqaror shahar landshafti quyidagi yo'nalishlar orqali shakllantiriladi: yashil infratuzilma va ekologik koridorlarni rivojlantirish; suv landshaftlari va drenaj tizimlarini ekologik rejalashtirish; mahalliy o'simlik turlaridan foydalanish; shahar mikroiklimini yaxshilovchi landshaft yechimlarini joriy etish.

2.3-rasm. Yashil hududlar

Shahar landshafti ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Yaxshi rejalashtirilgan jamoat bog'lari, xiyobonlar va ochiq makonlar aholining dam olishi, muloqoti va sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlaydi. Ijtimoiy jihatdan barqaror landshaft quyidagi omillarni o'z ichiga oladi: barcha yosh va ijtimoiy guruhlar uchun ochiq va inklyuziv makonlar; xavfsiz va qulay piyodalar hududlari; madaniy va rekreatsion landshaft obyektlari.

Bunday muhit shahar aholisining hayot sifatini oshirish bilan birga, ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi.

Rivojlangan mamlakatlarda shahar landshaftini barqaror rivojlantirish bo'yicha ilg'or tajribalar mavjud. Yevropa shaharlarida yashil tomalar, ekologik bog'lar va tabiiy drenaj tizimlari keng joriy etilgan. Osiyo shaharlarida esa vertikal bog'lar va landshaftga integratsiyalashgan arxitektura yechimlari keng qo'llanilmoqda.

4.5-rasm. Landshaft arxitekturasi

Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, landshaft arxitekturasi shaharlarni barqaror rivojlantirishning muhim strategik vositasidir.

O‘zbekiston shaharlarida urbanizatsiya jarayonlari fonida yashil hududlarni saqlash va rivojlantirish muhim vazifa bo‘lib qolmoqda. Iqlim sharoitini hisobga olgan holda suvni tejovchi landshaft yechimlarini joriy etish, milliy landshaft an‘analarini zamonaviy yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish zarur.

Shahar landshaftini barqaror rivojlantirish orqali ekologik muammolarni kamaytirish va aholining yashash sifatini oshirish mumkin.

Xulosa. Urbanizatsiya sharoitida shahar landshaftini barqaror rivojlantirish ekologik va ijtimoiy omillarning uyg‘unlashuviga asoslanadi. Landshaft arxitekturasini orqali ekologik muvozanatni saqlash, ijtimoiy jihatdan qulay va inklyuziv shahar muhitini yaratish mumkin. Ushbu yondashuv O‘zbekiston shaharsozlik siyosatida ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. United Nations. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*.
2. Beatley, T. *Biophilic Cities*.
3. Steiner, F. *The Living Landscape*.
4. Register, R. *Ecocities*.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4385-son qarori.
6. Jabborov A. *Shaharsozlikda barqaror rivojlanish konsepsiyasi*.